

ELM VƏ İRFAN SAHİBİ: ƏLLAMƏ SEYİD MƏHƏMMƏD HÜSEYN TƏBATƏBAİ

*Gülnarə ƏSƏDULLAYEVA,
Bakı İslam Universitetinin
üçüncü kurs tələbəsi
gulnara.asadullayeva@gmail.com*

AÇAR SÖZLƏR: *İslam, Əllamə Təbatəbai, Təbriz, əl-Mizan, fəlsəfə.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *Ислам, Алламе Табатабаи, Тебриз, аль-Мизан, философия.*

KEY WORDS: *Islam, Allameh Tabatabaei, Tabriz, al-Mizan (scale), philosophy.*

XX əsrin dahi filosofu, müfəssiri, elm və irfan sahəsində yüksək zirvəyə çatmış Məhəmməd Hüseyin Təbatəbai 1903-cü ildə Təbrizdə tanınmış bir ailədə anadan olmuşdur. Onun nəsil şəcərəsi Həzrət Peyğəmbərə (s) çatır. Təbatəbai adı ilə məşhur olan bu adlı-sanlı şəcərənin qolları İslam dünyasının müxtəlif ölkələrinə qədər uzanmışdır [1, s.14]. Onun nəslə bütünlükdə şüa aləmində elm və fəzilətlə məşhur olmuş, ata-babası Təbrizin adlı-sanlı alim və mütəfəkkirlərindən sayılmışlar. Təbatəbai xanədanı Misir, Yəmən, İraqda və əsrlər boyu bu xanədandan olan məşhur alimlər yetirmiş İranın Bürucərd, İsfahan və Təbriz kimi şəhərlərində yaşamışlar [1, s.14].

Əllamə Təbatəbai İslam fəlsəfəsi və təfsir sahəsini öz əsərləri ilə canlandırmışdır. O, 1954-1972-ci illərdə üzərində işlədiyi “əl-Mizan” adlı iyirmi cildlik Qurani-Kərim təfsiri ilə məşhurdur. Təbatəbainin “Bidayətül-Hikmə”, “Nəhayətül-Hikmə” əsərləri isə İslam fəlsəfəsi və irfan sahəsində olan mühüm mənbələrdəndir. Fəlsəfi əsərlərindən biri də Mürtəza Mütəhhəri tərəfindən beş cildlik şərh yazılmış “Fəlsəfə üsulu və realizm metodu” kitabıdır.

Dövrün qaydalarına uyğun olaraq, Təbatəbai Qurani-Kərimi öyrəndikdən sonrakı altı il ərzində qardaşı ilə birgə görkəmli ədəbiyyatçı şeyx Məhəmməd Əli Sərainin təlimi altında “Gülüstən”, “Bustan”, “Nisabus-sibyan” və s. kimi əsərləri öyrənmişdir. Bundan əlavə, Mirzə Əli Xəttatın nəzarəti altında ədəbiyyat və gözəl yazı fənləri ilə məşğul olmuşdur. İbtidai təhsil onun böyük zövq və marağına cavab verə bilmədiyi üçün Təbrizin “Talibiyyə” mədrəsəsinə daxil olmuş, ərəb ədəbiyyatı, fiqh, üsul, əqli və nəqli elmlərə yiyələnmişdir. 1918-ci ildən 1925-ci ilədək müxtəlif İslam elmlərini öyrənməklə məşğul olmuşdur [2, s.9].

1925-ci ildə daha kamil elmi biliklərə yiyələnmək üçün İraqın Nəcəf şəhərinə yola düşmüşdür. Burada öz dərin zəkası ilə seçilib fərqlənən mütəfəkkir dəyərli əsərləri ilə Yaxın Şərqi ən nüfuzlu alimlərindən birinə çevrilmişdir.

Əllamə Təbatəbai öz həyatı haqqında demişdir: “Sərf və nəhv elmləri (ərəb dilinin morfolojiya və sintaksisi) ilə məşğul olduğum ilk illərdə təhsili davam etdirməyə çox da marağım yox idi. Buna görə də oxuduğumu başa düşmürdüm. Dörd ili belə keçirdim. Ondan sonra birdən-birə Allahın inayəti əlimdən tutub məni dəyişdi və özümdə kamillik əldə etməyə sevgi və şövq hiss etdim. Belə ki, həmin gündən təxminən on səkkiz il davam edən təhsil müddətində heç vaxt elmə, tefəkkürə

qarşı yorğunluq, ümitsizlik hissi keçirməyib, dünyanın çirkinlik və gözəlliyini untdum. Yemək, yatmaq və yaşamaq üçün lazım olan digər şeylərdən yalnız zəruri olan minimum miqdarda istifadə edib pulun qalanını mütaliyəyə xərcləyirdim. Gecəni səhərədək mütaliyəyə həsr etməyim (xüsusilə də yaz və yayda) çox olub. Həmişə sabahkı dərsi gecə əvvəlcədən mütaliə edirdim. Qaranlıq bir məsələ qaldıqda nəyin bahasına olur-olsun, dərse gedənədək onu həll edərdim. Müəllimin dərstdə dedikləri əvvəlcədən mənə aydın idi. Heç vaxt dərstdə olan çətinlik və səhvləri müəllimin yanına aparmamışam” [2, s.10].

Əllamə Təbatəbai mədrəsə dərslərini və dini hövzə elmlərini keçdikdən sonra fiqhi və üsulu Təbrizin böyük alimlərindən öyrənmiş, sonra on il ərzində Ayətullah əl-Uzma Mirzə Məhəmməd Hüseyn Naibi, Seyid Əbülhəsən İsfəhani, həmçinin Kompani adı ilə tanınan Şeyx Məhəmməd Hüseyn İsfəhanidən dərslər almış, eyni zamanda dövrün məşhur filosof və həkimi Ayətullah Seyid Hüseyn Badkubeyinin yanında metafizika elmlərinə yiyələnmiş, mənəvi kamilliyin sirlərini Ayətullah Mirzə Əli Ağa Qazidən əldə etmişdir [2, s.14].

Ustadın fəlsəfə, kəlam, irfan və təfsir elmlərində qazandığı uğurlar hamını heyrətləndirmişdir. O bu sahələrdə ictihad dərəcəsinə nail olmuş və 1935-ci ildə gənc alim kimi vətəni Təbrizə dönmüş, ömrünün on ilini də burada keçirmişdir [2, s.11].

Əllamə Təbatəbainin həyat yoluna nəzər saldıqda onun ailəsinə, tələbələrinə, ümumiyyətlə, insanlara qarşı diqqət və sevgisinin şahidi oluruq. Mütəfəkkir haqqında xatirələr onun şərəfli həyatının gənc nəsillərə örnək olmasına bir vəsildir. Məsələn, Əllamənin qızı xanım Təbatəbai deyir: “O, peyğəmbər əxlaqına və davranışına malik idi. Heç zaman əsəbiləşmirdi. Onun danışarkən səsinə ucaldığını heç vaxt eşitmədik. Mülayimliklə yanaşı, təbiətə çox qətiyyətli və möhkəm idi. Məsələn, namaz məsələsində çox diqqətli idi ki, namazı vaxtın əvvəlində qılsın. Bu sahədə çox ciddi idi və başqalarının süstlüyünü aşkar surətdə özlərinə bildirirdi. Mübarək Ramazan ayında bütün gecələri səhərədək oyaq qalırdı. Çox dəqiq və nizamlı idi. Günün bütün vaxtları üçün proqram tərtib edirdi. Qurani-Kərimi oxumağa çox həvəsi var idi. Onu uca səslə oxumağa səy göstərirdi. Özü deyirdi: “İyirmi altı illik proqramım indiyədək pozulmayıb”. Çoxlu mühüm işləri olmasına baxmayaraq, heç vaxt dəyərsiz də olsa, bir iş üçün onun yanına gələnləri geri qaytarmazdı. Hətta xəstə olduğu bu son illər ərzində olunan müraciətləri geri qaytarmırdı. Bir dəfə Quma getdiyim zaman mənə dedi: “Səhərdən indiyədək iyirmi dörd dəfə qarıya gedib camaatın müraciətinə cavab vermişəm” [2, s.14].

Zülm və haqsızlıqlara boyun əyməmək Əllamə Təbatəbainin yüksək insani keyfiyyətlərə, şücaət və cəsarətə malik olmasına bariz nümunədir.

İkinci Dünya müharibəsi illərində siyasi hadisələr nəticəsində Əllamə Təbatəbai məcburiyyət qarşısında doğma Təbrizi tərk edərək İslam dünyasının elm və mədəniyyət mərkəzlərindən olan Quma getməyi qərara almış, orada Qurani-Kərimin hikmət və irfani təfsirinə, tədrisinə başlamışdır. Bu illər ərzində İrənin bir çox elm hövzəsində elmi-tədqiqat işləri və pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. Ağıla və məntiqə söykənən bu misilsiz fəaliyyətlər əcnəbi təsirinə qarılımış bir çox alim və ziyalının doğru yola yönəlməsində müstəsna rol oynamış, həqiqət axtarışında olanları dini həqiqətlərlə yaxından tanış etmişdir [3, s.13-14].

Əllamə Təbatəbai tələbələrin hazırlanmasında təkcə elmi-nəzəri inkişafı kifayətlənməmiş,

eyni zamanda mənəviyyata və əxlaqi məsələlərə böyük əhəmiyyət vermişdir. O, elm və mənəviyyatı, irfan və əxlaqi özündə birləşdirən yeni bir məktəbin əsasını qoymuş və çoxlu tələbə yetişdirmişdir. Həmin tələbələr hazırda dövrümüzün görkəmli alimləridir. Ustad elmlə əxlaqi bir-birindən ayırmağı böyük bir faciə hesab etmiş, elm ocaqlarında belə bir sistemin, mənəviyyat atmosferinin yaradılması yolunda əlindən gələni əsirgəməmişdir [3, s.14-15].

Zəmanəmizin görkəmli mütəfəkkirlərindən professor Henri Korben də Əllamə Təbatəbainin dərslərindən faydalanmışdır. Bir çox alim və tələbənin iştirakı ilə Təbatəbai ilə Korben arasında elmi diskussiyalar, fikir mübadilələri aparılırdı. Yüksək mənəviyyatlı şəxsiyyətlə həqiqət axtaran elm xadimi arasında fəlsəfi-teoloji, eləcə də psixoloji və digər dünyəvi elmlərlə əlaqədar aparılan müzakirələr zamanı maraqlı məsələlər araşdırılır, bu görüşlər müntəzəm olaraq mühüm və müsbət nəticələrlə sona çatırdı. Elmi müzakirələr elə yüksək səviyyədə keçirilirdi ki, bəlkə də, İslamla Xristianlıq arasında mənəvi-ideoloji əlaqələrin kəsildiyi orta əsrlərdən günümüzədək Qərb mütəfəkkirləri ilə müsəlman alimlər arasında bu müstəvidə əlaqələr yaradılmamışdır [3, s.14].

Mütəfəkkir İslam dünyasının elm və mədəniyyət mərkəzi olan Qum hövzəsində əqli elmləri və Qurani-Kərimin təfsirini yenidən dirçəldərək tədris metodunda tədricən fəlsəfənin əsas müddəalarından, xüsusilə “Şəfa” və “Əsfər” kitablarından istifadə etmişdir [3, s.14].

XX əsr ilahiyyatşünaslığının dahi nümayəndəsi, öz yorulmaz səyləri ilə zəngin fəlsəfi-teoloji məktəb ərsəyə gətirmiş mütəfəkkir 1981-ci ildə vəfat etmişdir.

Əllamə Təbatəbainin yaradıcılığının zirvəsi sayılan “əl-Mizan” təfsiri məhz Qurani-Kərimə hədsiz məhəbbətin və bağlılığın nəticəsidir. Təfsir hər zaman çətin və məsuliyyətli elm sahələrindən sayılmışdır. Təsadüfi deyil ki, bu şərəfli işlə öncə Həzrət Məhəmməd (s) özü, daha sonra Həzrət Əli (ə), Mücahid, Qətadə, İbn Cübeyr kimi əshabın tanınmışları, sufilərdən Cüneyd, Tüstəri, Rumi, eləcə də İmam Cəfər Sadiq (ə), dövrün alimlərindən İbn Sina, İbn Rüşd, Təbəri, Razi və s. kimi nadir şəxsiyyətlər məşğul olmuşlar [1, s.6].

“Əl-Mizan” Qurani-Kərimin XX əsrdə qələmə alınmış ən məşhur təfsirlərindən hesab olunur və nadir rast gəlinən üslubdadır. Qədim dövrdə yazılan təfsirlərin əksəriyyəti müasir tələblərə cavab vermədiyi üçün Əllamə belə bir əsər yazaraq İslam dünyasına misilsiz xidmət göstərmişdir. O, hər bir ayəni təfsir etmək üçün digər ayələrdən istifadə etmiş, yeri gəldikcə müvafiq məzmunlu hədislərdən də faydalanmışdır. Əsərdə təfsir sahəsində çox mürəkkəb sayılan ayə və hədislərin qarşılıqlı təhlil metodundan istifadə edilmiş, ayələr arası əlaqələrin analitik şərh verilmişdir [1, s.6].

Mütəfəkkirin mühüm əsərləri sırasında İslam fəlsəfəsinin Qərb fəlsəfi məktəbləri ilə müqayisəli şəkildə təsvir olunduğu beş cildlik “Fəlsəfə üsulu və realizm metodu” adlı kitabı da vardır. Bu kitab 14 fəlsəfi məqalədən ibarətdir. 1941-1951-ci illərdə yazılmış əsər Mürtəza Mütəhhəri tərəfindən 1950-1953-cü illərdə geniş şərh edilmişdir. Əllamə Təbatəbai ərəb dilində “Rasail əs-səbə”, “Rasailu ət-Tovhidyyə”, “Haşiyə əl-kifayə”, “Təliqə vahidə əla miratul-uql”, “Təliqə əla asfaril-ərbəə”, “Elm” traktatı, “Əli və fəlsəfətul-ilahiyyə”, “Bidayətül Hikmə”, “Nəhayətül-Hikmə” və s. kimi qiymətli əsərlər yaratmışdır. Bundan əlavə, fars dilində “İslamda Quran”, “Din tədrisi: Uşaqlar üçün”, “İslami araşdırmalar” (3 cild), “İlk başlanğıc və məəd barəsində traktat”, “Eşq barəsində traktat”, “Nübüvvət barəsində traktat”, “Azərbaycan Təbatəbailərinin mənşəyi”, “Nəstəliq xəttində mənzumə”, “İslamda ictimai əlaqələr” və s. əsərlər ərsəyə gətirmişdir.

Alimin elm xəzinəsində qorunan dəyərli əsərlərindən biri də “Vilayət risaləsi”dir. Risalənin beş fəsilində “zati-fənaya” çatmaq və Allahın vəlisi olmaq, həmin ali məqama qovuşmağın yollarını açıqlanmışdır. Ən maraqlı cəhət isə budur ki, mütəfəkkir özü bu mərhələləri keçmiş və müşahidələrini “İrfani səfərnəmə” adlı əsərində bəyan etmişdir [4, s.3].

Birinci fəsildə dinin zahirinin bir batini olduğunu sübut etmiş, bu yolda əqli və nəqli dəlillərdən istifadə etmişdir. Bu iki mənbəyə müraciət edən zaman biz hələ də gizli və sirli olan maarif və elmlərin vücudu ilə qarşılaşırıq. Allah-Təaladan və onun bəyəndiyi şəxsdən başqa, heç kəs bu elmlərin sirlərindən agah deyil. Quranda buyrulur: **“Bu dünya həyatı oyun-oyuncaqdan, əyləncədən başqa bir şey deyildir. Axirət yurdu isə, şübhəsiz ki, əbədi həyatdır. Kaş biləydilər! (Əgər bilsəydilər, axirəti dünyaya dəyişməzdilər)”** [5, “Ənkəbut”, 64; 4, s.10].

“Əl-Mizan” təfsirində bu ayə haqqında belə yazılır: “Ləhv” kəlməsi insanı mühüm və faydalı işdən ayıran və özü ilə məşğul edən hədəf bir şey mənasını daşıyır. Buna əsasən, “ləhvin” növlərindən biri də dünyanın maddi həyatıdır. “Ləib” kəlməsi isə uşaq oyunları kimi xəyali məqsədlər və xəyal əsasında nizamlanmış işlər mənasını daşıyır. Etibari idraka əsasən, dünya həyatı “ləhv” mənasında olduğu kimi, “ləib” mənasını da özünə şamil edir. Çünki dünya həyatı fani və tez keçicidir. Bu barədə “Əl-Məhasin” kitabında “Biharul-ənvardan” nəql edilir: *“Allahın Rəsulu (s) buyurur: “Həqiqətən, biz peyğəmbərlər insanlarla onların əqilləri səviyyəsində danışıırıq”* [4, s.10-12].

Digər bir rəvayətdə belə nəql olunur: *“Həqiqətən, bizim hədislərin idraki çox ağırdır. Ona müqərrəb mələkdən, mürsəl peyğəmbərlərdən və qəlbi imtahana çəkilmiş mömindən başqa, heç kəs tab gətirə bilməz”*. Bu məsələni təsdiq edən ən möhkəm dəlil Peyğəmbər (s) və imamların “sirr səhabələrinin” olması idi. İmamlar bəzi mətləbləri yalnız bu səhabələrin ixtiyarına vermişlər [4, s.4-13].

İkinci fəsildə maddi aləmin misal və əql aləmləri ilə əlaqəsini və bu aləmlərin hər birinin xüsusiyyətlərini, həmçinin insanın maddi aləmdə nicat tapıb nəzər-diqqətinin qeyb aləminə yönəlməsinin yolunu göstərir. Yəni insan dinin etibari düsturları olan idrak, əxlaq və irfana əməl etməklə dünyanın batıninə yol tapa bilər. İnsanlar öz bağlılıqlarını maddi aləmdən kəsmək və Allah-Təalaya doğru yönəlmək baxımından bir neçə qismə bölünürlər. Birinci qismə tam istedadı malik olan insanlar daxildir. Bu insanlar maddi təbiətin arxasında olan aləmi müşahidə edə bilər və ilahi nurla müşərrəf olurlar. Məsələn, peyğəmbərlər kimi. İlahi kəlamda belə insanlara “müqərrəbin” deyirlər. İkinci dəstə “yəqin” əhli olan insanlardır. Bunlar maddi aləmlə qəlbi bağlantılarını tamamilə kəsməyiblər və buna görə də nadürüst və məyusedici fikirlərin təsiri altındadırlar. Üçüncü dəstə insanlar nə birinci, nə də ikinci dəstəyə aiddirlər, bunlar xalqın əksəriyyətini təşkil edirlər və əlbəttə, inad, inkar və küfr əhli istisna olmaqla, düzgün əqidəni, yaradılış və axirət barədə həqiqi maarifi hasil etməyə və ümumi (nəinki təfsilatı) şəkildə bu maarifə müvafiq əməl etməyə qabiliyyəti olan insanlardır. Beləliklə, dünyaya məhəbbət və onun aldadıcı mənzərələri qəlbin məşğuliyətinə və ona həddindən artıq diqqət yetirməyə səbəb olur ki, bu da insanı maddi aləmin arxasındakı aləmdən qafil edir və insanın düzgün əqidə sahibi olmasına mane olur. Belə olan halda, onun səyləri, əməlləri, ibadətləri bir sıra zahiri və quru feillərdən başqa bir şey olmayacaq və mənəvi təkamülə əsla təsir buraxmayacaq [4, s.26-29].

Üçüncü fəsildə aləmin batininə daxil olmaq və qeybin sirlərini bilməyin yalnız peyğəmbərlərə məxsus olmadığını qeyd edərək buyurur ki, insan dünya bağlılığından qəlbini tamamilə təmizləyərsə, sirlər aləmini müşahidə edə bilər. Belə müşahidələrdən biri Haqq-Təalanın müşahidəsidir ki, Qurani-Kərimdə “Liqaullah” (yəni Allahla (c) görüş) kəlamı ilə ifadə olunmuşdur [4, s.37].

“Hər kəs Allahla qarşılaşacağına (qiyamət günü dirilib Allahın hüzurunda duracağına) ümid edirsə, (ona hazırlaşsın və bilsin ki) Allahın (haqq-hesab üçün) müəyyən etdiyi vaxt mütləq gələcəkdir. Allah (hər şeyi) eşidəndir, biləndir!” [5, “Ənkəbut”, 5].

Dördüncü fəsildə Əllamə “liqaullah” qovuşmağın yeganə yolunun nəfsin mərifəti olduğunu bəyan edir, Həzrət Əlidən (ə) iyirmi iki hədis nəql edir və buyurur: “Bu dəlil Allahın (c) bu risaləyə ilahi bəxşişidir və başqa bir yerdə qeyd olunmayıb. Allahın bu lütfünə şükür edirəm” [4, s.5].

Həzrət Əli (ə) nəfsin mərifəti barədə buyurub: “*Nəfsin mərifəti iki mərifətin ən faydalısıdır*” [4, s.61].

Həm üfüqi, həm də nəfsi müşahidə yolu ilə olan mərifətin hər ikisi faydalıdır. Lakin “Əl-Mizan”da “Maidə” surəsinin 105-ci ayəsinin təfsirində nəfsi müşahidə yolunun mənfəətinin daha kamil və daha çox olduğu qeyd edilir [4, s.63].

Beşinci fəsildə açıqlanan mövzular ikinci fəsildə bəyan edilən mətləblərin izahıdır. Allah (c) övliyalarının məqamından, xüsusilə də onlarla Allah (c) arasında olan sirlərdən agah olmaq qeyri-mümkündür. Çünki onların işlərinin vilayəti (yəni rəhbərliyi) Allahın qüdrət əlindədir, onların isimləri və əlamətləri Allahdan fani olmuşdur [4, s.97]. Allah-Təala bu barədə buyurur: **“(Rəbbin) onların keçmişini də, gələcəyini də bilir. (Allah insanların nə etdiklərini, nə edəcəklərini, qazanacaqları savabları və günahları, dünyada və axirətdə aqibətlərinin necə olacağını Öz əzəli elmi ilə bilir). Onların elmi isə Onu (Allahın zatını) əhatə edib qavraya bilməz!”** [5, “Taha”, 110].

Beləliklə, “Alimlər peyğəmbərlərin varisləridir” hədisinə əsaslanıb deyə bilərik ki, Əllamə Təbatəbai bu varislərin ən layiqlilərindəndir. XX əsrdə zəngin fəlsəfi-teoloji məktəb yaratmış mütəfəkkirin əsərləri ilə bərabər, şəxsiyyəti, nümunəvi əxlaqi həyat yolu müasir və gələcək nəsillərə nümunədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əllamə Seyid Məhəmməd Hüseyn Təbatəbai. “Əl-Mizan” təfsiri. I cild. Bakı: “Qələm”, 2010.
2. Hüseyni S.R. Həyat dərsi. Bakı: “Zərdabi”, 2009.
3. Мухаммед Хусейн Табатабаи. Шиизм в Исламе. Всемирная Ассамблея: “Ахл-е Бейт”.
4. Ayətullah Həsənzadə Amulinin şərhilə “Vilayət” risaləsinin tərcüməsi. Bakı: “Nurlar” 2014.
5. Qurani-Kərim (ərəb dilindən tərcümə: Ziya Bünyadov, Vasim Məmmədəliyev). Bakı: “Çıraq” 2005.

Гульнара Асадуллаева
**УЧЁНЫЙ И МЫСЛИТЕЛЬ АЛЛАМЕ САЙИД
МУХАММАД ХУСЕЙН ТАБАТАБАИ**

РЕЗЮМЕ

Алламе Сайид Мухаммад Хусейн Табатабаи был великим мудрецом и философом двадцатого века. Он родился в Тебризе в 1903 году в семье потомков Пророка Мухаммада (С).

Он получил своё начальное образование в родном городе, усвоив базовые знания в области арабского языка и исламских богословских дисциплин и в возрасте около двадцать лет отправился в священный для шиитов город Ан-Наджаф, чтобы продолжить своё обучение в знаменитой Наджафской хаузе.

В дополнение к насыщенной программе обучения и руководства Алламе Табатабаи занялся написанием множества книг и статей, которые свидетельствуют о его выдающихся интеллектуальных способностях и широте познания в мире традиционных исламских наук.

Табатабаи оживил шиитскую философию, мудрость и толкование.

Он известен Тафсиром аль-Мизан, из двадцать томов комментария Корана над которым он работал с 1954 по 1972 годы.

Важными работами Табатабаи по исламской философии и ирфану являются труды “Бидайат аль-хикма” (начала мудрости) и “Нихаят аль-хикма” (завершение мудрости).

В философии наиболее важные из его работ “Основания философии и метод реализма”, который был опубликован в пяти томах с комментариями Муртаза Мутаххари.

Цель написания статьи в том, чтобы представить этого гениального философа будущим поколениям. В статье представлена информация о жизни и творчестве Алламе Табатабаи и были исследованы дела в области Исламских наук и в философии.

Gulnara Asadullayeva
**SCHOLAR AND THINKER ALLAMAH SAYYID MUHAMMAD
HUSAYN TABATABAI**

SUMMARY

Allamah Sayyid Muhammad Husayn Tabatabai was a great thinker and philosopher of the twentieth century. He was born in Tabriz in 1903 in a family of descendants of the Prophet Muhammad (pbuh).

He received his earliest education in his native city, acquiring basic knowledge in the fields of Arabic language and religious sciences, and then at twenty he came to the city al-Najaf al-Ashraf, considered as the holy city by Shiites, to continue his education at the prominent hawza of Najaf.

In addition to his tight agenda of teaching and guidance, Allamah Tabatabai was engaged in writing many books and articles which testifies his remarkable intellectual skills and deep knowledge in traditional Islamic sciences.

Tabatabai revives the Shiite philosophy, wisdom and interpretation.

He is famous for Tafsir al-Mizan, a twenty volume work of the commentary of Quran, which he worked on from 1954 until 1972.

His other two works on Islamic philosophy and Irfan are “Bidayat al-Hikmah” and “Ni-hayat al- Hikmah”(completion of the wisdom).

One of his most important works in philosophy is “The principles of philosophy and the method of realism”, which has been published in five volumes with explanatory notes and commentary by Morteza Motahhari.

The article aims to present this genius philosopher to the future generations. The article gives information about life and work of Allamah Tabatabai and researches the questions in Islamic sciences and philosophy.